

**РОЗБУДОВА ДЕРЖАВИ І ПРАВА: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ
ТА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ**

БІЛЕЦЬКА А. М.,
здобувач кафедри організації судових
та правоохоронних органів
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 347.962

**ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ СУДОВОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ
З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

У статті досліджується процес запровадження в Україні судової спеціалізації з питань інтелектуальної власності шляхом створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Акцентується увага на нормативні недоліки його регулювання, можливі труднощі в запровадженні та пропонуються шляхи їх вирішення.

Ключові слова: спеціалізація суддів, спеціалізація судів, Вищий суд з питань інтелектуальної власності.

В статье исследуется процесс введения в Украине судебной специализации по вопросам интеллектуальной собственности путем создания Высшего суда по вопросам интеллектуальной собственности. Акцентируется внимание на нормативные недостатки его регулирования, возможные трудности во внедрении и предлагаются пути их решения.

Ключевые слова: специализация судей, специализация судов, Высший суд по вопросам интеллектуальной собственности.

The introduction of judicial specialization in the field of intellectual property in Ukraine through the establishment of the Supreme Court of Intellectual Property is considered in the article. Attention is focused on regulatory deficiencies in its regulation, possible difficulties in implementation and suggests ways to address them.

Key words: specialization of judges, specialization of courts, High Court of Intellectual Property.

Вступ. На сьогодні інтелектуальне право в Україні є досить новою, порівняно з іншими, галуззю законодавства в силу низького рівня усвідомлення необхідності захисту своїх майнових та особистих немайнових прав творця (автора) конкретного об'єкта інтелектуальної власності, латентності вчинюваних порушень, труднощів у встановленні особи порушника, зумовлених, в основному, розвитком інформаційних технологій. Піратство, плагіат та інші проблемні аспекти цієї сфери, на жаль, стали сучасними реаліями суспільних відносин у сфері порушення прав інтелектуальної власності на теренах України. Все це обумовлює необхідність постійного вдосконалення системи захисту зазначених правовідносин, серед яких необхідно виокремити судовий захист.

Справи про захист прав інтелектуальної власності вирішуються зараз судами, котрі розглядають цивільні, господарські й адміністративні справи, що за відсутності чіткого

розмежування юрисдикцій цих судів, насамперед, у сфері вирішення спорів за участю органів державної влади, а також зважаючи на суттєву специфіку, притаманну цій категорії спорів, тенденцію до збільшення їх кількості та внутрішньої різноманітності, зумовлює потребу в удосконаленні інституційного забезпечення судової форми захисту прав інтелектуальної власності [1, с. 39].

У наукових дослідженнях неодноразово наголошувалося на необхідності створення в Україні окремого, спеціалізованого суду з розгляду спорів у сфері інтелектуальної власності як елемента системи адміністративних або господарських судів. Зазначеній проблематиці присвячено наукові праці Г. Андрощука, Н. Бочарової, О. Дорошенка, І. Коваль, О. Орлюк, В. Татькова, та ін. Закріплення ідеї створення суду з питань інтелектуальної власності в національному законодавстві актуалізувало потребу дослідження правового статусу такого судового органу відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Постановка завдання. Метою статті є комплексний аналіз і характеристика правових та організаційних форм діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності, а також розробка пропозицій щодо вдосконалення його правового статусу.

Результати дослідження. Ідея поглиблення спеціалізації судів у спорах із питань інтелектуальної власності активно обговорювалася в Україні протягом останніх декількох років. З цього приводу були дві основні точки зору: утворення окремого суду або запровадження судових палат у складі місцевих і апеляційних судів. Вирішення цього питання частково було розв'язано 02 червня 2016 року, коли Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [2] та новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [3], які передбачають суттєві зміни побудови та функціонування судової системи України, а саме – зазначені закони спрямовані на встановлення конституційно-правових можливостей для проведення фундаментальної судової реформи в Україні, заснованої на власному досвіді та європейських стандартах правосуддя. Одним із важливих кроків у проведенні конституційної та судової реформ, який відобразився у вказаних законодавчих актах, є створення в Україні Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Відповідно до п. 15 прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Вищий суд з питань інтелектуальної власності повинен бути створений протягом дванадцяти місяців із дня набрання чинності Закону України «Про судоустрій і статус суддів», тобто до 30 вересня 2017 року. Таким чином, перемогла перша концепція, і вже 29 вересня 2017 року Президент України підписав Указ № 299/2017 «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» [4] з місцезнаходженням у місті Києві.

Як вже зазначалось, пунктом 15 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що проведення конкурсу на посади суддів у Вищому суді з питань інтелектуальної власності має бути оголошено до 30 вересня 2017 року. Згідно з ч. 1 ст. 79 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» конкурс на зайняття вакантної посади судді проводиться відповідно до цього Закону та положення про проведення конкурсу. Таким чином, у зв'язку з прийняттям Указу Президента «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» виникла необхідність внесення змін до існуючих та прийняття нових відомчих нормативних актів. Так, 30 вересня 2017 року було внесено зміни до Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді й затверджено рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 02 листопада 2016 року № 141/зп-16. Було видано наказ Державної судової адміністрації України від 30 вересня 2017 року № 929 «Про визначення кількості суддів у Вищому суді з питань інтелектуальної власності», в якому визначено чисельність штатних посад суддів Вищого суду з питань інтелектуальної власності – 21 одиниця. А Вища кваліфікаційна комісія суддів України 30 вересня 2017 року прийняла рішення № 98/зп-17 «Про оголошення конкурсу на зайняття вакантних посад суддів Вищого суду з питань інтелектуальної власності», яким затвердила умови проведення цього конкурсу.

Таким чином, було дотримано всіх встановлених Законом України «Про судоустрій і статус суддів» вимог щодо початку створення Вищого суду з питань інтелектуальної

власності. Однак вже сьогодні виникає багато дискусій стосовно цього суду, які можна поділити на дві групи. По-перше, питання, що пов'язані зі створенням та організацією роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності, а по-друге, питання, що пов'язані з процесуальним порядком здійснення правосуддя вищезазначеним судом.

Однією з організаційних проблем створення нових вищих спеціалізованих судів, зокрема Вищого суду з питань інтелектуальної власності, є доцільність їх створення. Як зазначає Ю.С. Шемшученко, є сумніви щодо доцільності утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Практика свідчить, що кількість судових справ з питань цієї власності є невеликою, щоб утримувати спеціальну систему судів для їх розгляду [5, с. 49]. Водночас необхідно враховувати, що інтелектуальне право в Україні є порівняно новою і недостатньо вивченою, порівняно з іншими, галуззю законодавства. Це відбувається внаслідок цілого ряду факторів, таких як: невисокий рівень усвідомлення особою необхідності захисту своїх авторських прав конкретного об'єкта інтелектуальної власності; латентність вчинюваних порушень; труднощі у встановленні особи порушника, зумовлені в більшості випадків низьким рівнем розвитку інформаційних технологій тощо. Враховуючи це, можна стверджувати, що створення спеціальної системи судів для розгляду справ інтелектуальної власності зможе надати підґрунтя як для подальшого становлення інтелектуального права в Україні, так і, в свою чергу, для збільшення кількості судових справ із питань інтелектуальної власності. На наш погляд, створення в Україні Вищого суду з питань інтелектуальної власності уніфікує судову практику у справах у сфері інтелектуальної власності і зменшить випадки застосування різної правозастосовної практики, що було й залишається можливим внаслідок того, що зазначені справи розглядаються судами трьох юрисдикцій (загальної, господарської, адміністративної), а отже, відбувається різноманітне за змістом застосування одних і тих самих норм законодавства, яке регулює інтелектуальну власність, що створює різну судову практику, в деяких випадках – цілком протилежну.

Крім того, законодавець передбачав, що метою створення єдиного спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності також є спрощення процедури звернення до суду (у громадян буде розуміння щодо того, в який саме суд звертатися для розгляду спорів, пов'язаних з інтелектуальною власністю, бо це буде єдиний суд) та покращення правосуддя в цій галузі шляхом відбору висококваліфікованих фахівців вузької спеціалізації. Однак намагання вирішення зазначених проблем призводять до нових. Так, щодо спрощення процедури звернення до суду, то відповідно до Указу Президента України № 299/2017 від 29 вересня 2017 року «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» цей суд утворюється в місті Києві, тобто із дня початку функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності розгляд усіх цих спорів зосереджуватиметься у вказаному суді з місцезнаходженням у місті Києві, на відміну від можливості розгляду справ з питань інтелектуальної власності всіма господарськими, районними та апеляційними судами. Необхідно погодитись з Н. Кучерук, яка зазначає, що для осіб з віддалених населених пунктів це буде додатковою перешкодою для доступу до правосуддя, в тому числі й фінансовою. Тим самим, враховуючи низький рівень життя населення, такі новели судової реформи, так як і підвищення ставок судового збору та запровадження адвокатської монополії, призведуть до подорожчання доступу до правосуддя. Не вирішить вказану «територіальну проблему» й інститут відеоконференції, оскільки Господарський процесуальний кодекс України передбачає право, а не обов'язок суду її проводити. Як показує практика, в більшості випадків суди таким правом зловживають та у відеоконференції відмовляють, прикриваючи своє небажання її здійснювати різними причинами (відсутністю поважних причин особистої участі, можливістю направити до суду іншого захисника тощо) [6].

Наступним питанням є намагання законодавця покращити правосуддя в цій галузі шляхом відбору висококваліфікованих фахівців вузької спеціалізації. Так, суддею Вищого суду з питань інтелектуальної власності може бути особа, котра відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді й за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Вищому суді з питань інтелектуальної власності, а також

відповідає одній із таких вимог: 1) має стаж роботи на посаді судді не менше ніж 3 роки; 2) має досвід професійної діяльності представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) щонайменше 5 років; 3) має досвід професійної діяльності адвоката щодо здійснення представництва в суді у справах щодо захисту прав інтелектуальної власності щонайменше 5 років; 4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених п. п. 1–3, щонайменше 5 років (ст. 33 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Дійсно, запровадження спеціалізації повинно якісно відобразитись на кінцевому результаті, та спеціалізований суд із питань інтелектуальної власності мав би об'єднати осіб, які мають як досвід роботи в цій сфері, так і відповідну спеціальну освіту (спеціальні знання). Проте законодавець чомусь вирішив, що у Вищому спеціалізованому суді можуть працювати особи, які можуть не мати ані першого, ані другого. Зокрема, йдеться про суддів, які за Законом України «Про судоустрій і статус суддів» можуть стати кандидатами до Вищого суду за наявності трирічного стажу на посаді судді. При цьому той факт, чи буде такий стаж у сфері інтелектуальної власності або з розгляду кримінальних, цивільних, адміністративних та інших справ, жодного значення не має. Водночас для зайняття цієї ж посади адвокатом недостатньо лише досвіду представництва в суді, адже за законом останній має мати досвід саме з ведення справ щодо захисту прав інтелектуальної власності. Слід звернути увагу, що згідно до п. 7.4. Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді, затвердженого рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 02 листопада 2016 року № 141/зп-16 (зі змінами), у разі однакової позиції за рейтингом, визначеним за результатами кваліфікаційного оцінювання для участі в конкурсі на посаду судді Вищого суду з питань інтелектуальної власності, перевага надається учаснику, який набрав більшу кількість балів із виконаного під час іспиту, проведеного в межах процедури кваліфікаційного оцінювання, практичного завдання, а за однакової кількості балів – учаснику, який є суддею, а не адвокатом чи патентним повіреним.

Таким чином, сформований за такими критеріями суд може складатись з осіб, які не мають ані спеціальної освіти у сфері інтелектуальної власності, ані досвіду роботи в цій сфері. На це звертає увагу адвокат Ніна Кучерук, яка зазначає, що єдиними кандидатами в судді, які обов'язково матимуть спеціальну освіту у сфері інтелектуальної власності, будуть представники у справах інтелектуальної власності, оскільки наявність такої освіти є необхідною умовою для набуття статусу патентного повіреного. Однак, на думку Н. Кучерук, попри наявність спеціальної освіти надання можливості стати суддею патентному повіреному видається необґрунтованим, адже такі особи взагалі можуть не мати досвіду з представництва в суді, а з повним введенням адвокатської монополії і не зможуть мати, позаяк судове представництво здійснюватимуть виключно адвокати. Крім того, досвіду патентного повіреного може бути недостатньо для здійснення правосуддя у справах інтелектуальної власності, оскільки останні патентними спорами не обмежуються [6].

Також слід звернути увагу на питання підтвердження відповідності вимогам, передбаченим ст. 33 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», так, якщо п. 1 ч. 1 ст. 33 Закону не викликає сумнівів щодо можливості його підтвердження, то питання підтвердження п. 2 та 3 ч. 1 ст. 33 Закону викликає певні зауваження. Так, підпункт 3 п. 19 Умов проведення конкурсу на зайняття вакантних посад суддів Вищого суду з питань інтелектуальної власності (зі змінами, внесеними рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 18 грудня 2017 року № 130/зп-17) [7] передбачає можливість подання копій договорів та рішень суду, однак відкритим залишається питання систематичності такого представництва, його результативності та питань адвокатської таємниці (чи може подати адвокат на підтвердження свого стажу рішення суду з відкритими даними клієнта: прізвищами чи індивідуалізованими даними юридичних осіб, окремих аспектів їх господарської діяльності).

Окремо необхідно звернути увагу на виключення з числа потенційних кандидатів до Вищого суду з питань інтелектуальної власності науковців. Так, за Законом України «Про судоустрій і статус суддів» суддею вказаного суду можуть бути лише особи зі стажем

на посаді судді, адвоката та патентного повіреного. Тобто науковці, яким цим же Законом дозволено ставати суддями Верховного Суду, не допускається здійснювати правосуддя в суді першої інстанції з розгляду справ інтелектуальної власності. На наш погляд, така позиція законодавця є помилковою та необґрунтованою.

Також до проблем запровадження Вищого суду з питань інтелектуальної власності слід віднести питання його юрисдикції. На це звертає увагу В.С. Москаленко, зазначаючи, що в контексті утворення Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності проблемним питанням є визначення його юрисдикції, зокрема, щодо розгляду ним справ про визнання торгової марки добре відомою, адже за правовою природою такі справи варто відносити до справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення. Згідно зі ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вищі спеціалізовані суди розглядають справи, які віднесені до їх юрисдикції процесуальним законом. Однак зазначений закон не передбачає вказівки на те, яке саме процесуальне законодавство повинно встановити юрисдикцію Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності. Таким чином, виникає запитання: це має бути окремий процес або особливості розгляду справ у рамках одного з процесів? З урахуванням того, що найбільше справ у відповідних спорах пов'язано з промисловою власністю і розглядається господарськими судами, вважаємо, що саме господарсько-процесуальне законодавство повинно встановити юрисдикцію зазначеного суду.

Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» було внесено зміни до Господарського процесуального кодексу України шляхом викладення його в новій редакції, яка передбачає норми, що регулюють діяльність Вищого суду з питань інтелектуальної власності. В ч. 4 ст. 3 Господарського процесуального кодексу України передбачено, що Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи, віднесені до його компетенції, в порядку, передбаченому цим Кодексом, а саме – ч. 2 ст. 20 Господарського процесуального кодексу України визначає справи, що відносяться до юрисдикції Вищого суду з питань інтелектуальної власності, зокрема:

1) справи у спорах щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку (знак для товарів і послуг), комерційне найменування та інших прав інтелектуальної власності, в тому числі щодо права попереднього користування;

2) справи у спорах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, що посвідчують або на підставі яких виникають такі права, або які порушують такі права чи пов'язані з ними законні інтереси;

3) справи про визнання торговельної марки добре відомою;

4) справи у спорах щодо прав автора та суміжних прав, у тому числі в спорах щодо колективного управління майновими правами автора та суміжними правами;

5) справи у спорах щодо укладання, зміни, розірвання і виконання договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, комерційної концесії;

6) справи у спорах, які виникають із відносин, пов'язаних із захистом від недобросовісної конкуренції, щодо: неправомірного використання позначень або товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу; збирання, розголошення та використання комерційної таємниці; оскарження рішень Антимонопольного комітету України з визначених цим пунктом питань.

Однак необхідно звернути увагу, що в ст. 1 цього кодексу закріплюється призначення Господарського процесуального кодексу України, яке полягає у визначенні юрисдикції та повноважень лише господарських судів, встановлення порядку здійснення судочинства в господарських судах. Таким чином, законодавець прирівнює Вищий суд з питань інтелектуальної власності до різновиду господарських судів, що суперечить самої суті створення окремого суду з питань інтелектуальної власності.

Як продовження проблематики процесуального врегулювання діяльності Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності є процедура перегляду судових

рішень цього суду в апеляційному порядку. Приймаючи до уваги обговорення зазначеної проблеми, виокремлюють два шляхи її вирішення: перегляд справ у Касаційному господарському суді; перегляд справ в окремій палаті Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності. Однак слід звернути увагу, що обидва варіанти суперечать принципам судової влади. Так, віднесення повноважень щодо перегляду судових рішень Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності до компетенції Касаційного господарського суду позбавляє сенсу запровадження нової спеціалізації, а перегляд справ в окремій палаті спеціалізованого суду суперечить принципу інстанційності та ступінчастості. Однак, незважаючи на це, законодавець прийняв другий варіант, закріпивши в ч. 3 ст. 25 Господарського процесуального кодексу України, що апеляційна палата Вищого суду з питань інтелектуальної власності переглядає в апеляційному порядку судові рішення, ухвалені Вищим судом з питань інтелектуальної власності. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» дійсно передбачає можливість створення палат у складі вищих спеціалізованих судів, однак, як свідчать положення цього ж Закону, такі палати можуть створюватися лише для розгляду окремих категорій спорів, а вищі спеціалізовані суди – для розгляду справ як суди першої інстанції.

Проаналізувавши правовий статус Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності, виникає запитання до самої назви вищезазначеного суду, а саме – застосування позначення його як «вищий». Тобто, на наш погляд, вбачається помилковим створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності за відсутності судів нижчих інстанцій з розгляду цієї ж категорії справ, тим більше, що за Законом України «Про судоустрій і статус суддів» та Господарським процесуальним кодексом України саме Вищий суд з питань інтелектуальної власності буде судом нижчої інстанції, адже діятиме як суд першої інстанції.

Висновки. Разом з тим, незважаючи на виникаючі перешкоди на шляху запровадження нового спеціалізованого суду, необхідно звернути увагу на те, що створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності є важливим і необхідним кроком на шляху до якісного розвитку як судової системи України, так і становлення інституту інтелектуальної власності. Водночас таке становлення повинно відбуватися на глибокому аналізі суспільних відносин та обґрунтованих наукових дослідженнях.

Список використаних джерел:

1. Коваль І. Щодо правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2016. № 5. С. 39–44.
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-19 / Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. Відом. Верхов. Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
4. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності: Указ Президента України від 29.09.2007 р. № 299/2017 / Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/299/2017>
5. Шемшученко Ю.С. Судова реформа в Україні у світлі європейського досвіду: конституційний аспект. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2016. № 6. С. 47–59.
6. Кучерук Н.В. Чому проблема Вищого суду з інтелектуальної власності. Думка юриста. URL: https://espreso.tv/news/2017/10/05/v_chomu_problema_vyschogo_sudu_z_intelektualnoyi_vlasnosti_dumka_yurysta
7. Умови проведення конкурсу на зайняття вакантних посад суддів Вищого суду з питань інтелектуальної власності (із змінами, внесеними рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 18 грудня 2017 року № 130/зп-17). URL: <https://vkksu.gov.ua/ua/news/shtchodo-konkursu-na-zajniattia-wakantnich-posad-suddiw-wishtchogo-sudu-z-pitan-intieliektualnoi-wlasnosti/>

